

**МАЛ ХУЛГАЙЛАХ ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ АЖЛЫН ҮР НӨЛӨӨГ
ДЭЭШЛҮҮЛЭХЭД АНХААРАХ АСУУДАЛ
/Баян-Өлгий аймгийн жишээн дээр/**

*Ш.Ержан
ДХИС-ийн магистрант,
цагдаагийн хошууч*

Товч агуулга. Монгол Улсын хэмжээний статистик мэдээллээс үзэхэд, мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралт тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байх бөгөөд цаашид өсөх хандлагатай байна. Энэхүү өгүүлэлд мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого, Монгол Улсын эрүүгийн хууль тогтоомжид хуульчилсан байдал, Баян-Өлгий аймгийн хэмжээнд мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх арга замын талаар авч үзсэн.

Түлхүүр үг. Мал, мал хулгайлах гэмт хэрэг, ял, малчдын бүлгэм, нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн байгууллага, хяналтын цэг.

Удиртгал

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Мал сүрэг бол үндэсний баялаг бөгөөд төрийн хамгаалалтад байна”⁷ гэж заасан бөгөөд УИХ-аас 2004 онд Мал хулгайлахтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийг баталсан.

Монгол Улсын хэмжээнд үйлдэгдэж буй хулгайлах гэмт хэргийн дийлэнх хувийг мал хулгайлах гэмт хэрэг эзэлж байна. Мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж буй этгээдүүд ихэвчлэн эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, амар хялбар аргаар мөнгө олох сонирхолтой, шунахайн сэдэлтэй үйлдэж байгаа бөгөөд энэ төрлийн гэмт хэргийг сүүлийн жилүүдэд зохион байгуулалттайгаар тээврийн хэрэгсэл, галт зэвсэг ашиглах, бүлэглэн үйлдэх явдал нэмэгдэх хандлагатай байна.

Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлогыг оновчтой болгох, энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг орон нутагт малчдын оролцоотойгоор оновчтой зохион байгуулах шаардлага үүсэж байна.

Мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралт тогтвортой буурахгүй байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө хангалтгүй байгаатай холбоотой.

Үндсэн хэсэг

Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг гэдэг нь өмчлөх эрхийг зөрчсөн буюу бусад аргаар өмчлөгчид эд хөрөнгийн хохирол учруулсан эсхүл тийм хохирол учруулахаар заналхийлсэн, Эрүүгийн хуульд заасан, санаатай буюу болгоомжгүй үйлдэл, эс үйлдэхүй юм.⁸

Өнөөгийн нөхцөлд өмчийн хэлбэрээр /төрийн, нийтийн, хувийн/ үл хамааруулан хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг хүчтэй болгоход ихээхэн анхаарч байна.

Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн ихэнх нь материаллаг бүрэлдэхүүнтэй, өөрөөр хэлбэл, объектив тал нь нийгэмд аюултай үйлдэл /эс үйлдэхүй/ болон эд хөрөнгийн хохирол, тэдгээрийн хоорондын шалтгаант холбоо гэсэн заавал байх гурван шинжээс бүрдэнэ.

⁷ Төрийн мэдээлэл. 1992. №1. Монгол Улсын Үндсэн хууль

⁸ Болдбаатар Ж. Эрүүгийн эрх зүй /Ерөнхий ба тусгай анги/. УБ. 2016. 112 дахь тал

2015 оны Эрүүгийн хуулийн 17.12 дугаар зүйлд мал хулгайлах үйлдлийг бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэргээс тусад нь бие даасан байдлаар хуульчилж, оногдуулах ялын бодлогыг тодорхойлсон нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлогын илэрхийлэл юм.⁹

Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 2.1-д “Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль тогтоомж нь Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Иргэний хууль, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, энэ хууль, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ”¹⁰ гэж заасан.

Монгол Улсад бүртгэгдсэн нийт мал хулгайлах гэмт хэргийн 67.2%-ийг бүлэглэн үйлдсэн байдаг бол энэ төрлийн гэмт хэргийг ихэвчлэн эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, бүрэн бус дунд боловсролтой 26-40 насны иргэд үйлдсэн байна. Гэмт этгээдүүдийн 50 орчим хувь нь давтан гэмт хэрэг үйлдсэн байдаг.¹¹

Орон нутгийн мал бүхий иргэд нь өөрийн өмчлөлийн мал сүргийг бэлчээрт олон хоногоор хариулгагүй орхидог нь гэмт этгээдүүдэд гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөл боломжийг бүрдүүлж байна. Нөгөөтэйгүүр аймаг орон нутаг, сумдын төр захиргааны байгууллагууд малчдад холбогдох хууль тогтоомжийг мэдээлэх, сурталчлан таниулах, мал хулгайлах гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх ажлыг хангалтгүй зохион байгуулж байна гэж үзэж болно.¹²

Монгол Улсад хамгийн ихээр бүртгэгдэж буй гэмт хэрэг бол хулгайлах гэдэгтэй судалгаанд оролцогчид (43.3%) санал нэгдсэн бөгөөд хулгайлах гэмт хэргийн төрлүүдээс орон байрны (54.4%), малын (54.1%), халаасны (42.3%) хулгайлах гэмт хэрэг маш их бүртгэгдэж байна.¹³

Мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, гэмт халдлагаас мал сүргийг хамгаалах, иргэдэд эрх зүйн мэдлэг олгох, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг өргөн хүрээнд зохион байгуулах, сумдын салбар зөвлөлийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх шаардлага өнөөдөр тулгарч байна.

Монгол Улсад мал хулгайлах болон алдуул мал завших гэмт хэргийг сүүлийн 4 жилийн байдлаар авч үзвэл, Эрүүгийн хуулийн 17.5 дугаар зүйлд заасан “Алдаатай гүйлгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших” гэмт хэрэг 2018 оноос хойш 3 жил дараалан буурсан боловч 2021 онд 598 гарч, 94 нэгж буюу 17.4%-аар өссөн байна.

Харин мал хулгайлах гэмт хэргийг сүүлийн 4 жилийн байдлаар авч үзвэл, Эрүүгийн хуулийн 17.12 дугаар зүйлд заасан “Мал хулгайлах” гэмт хэрэг 2018 онд 1096 бүртгэгдэж байсан бол 2019 онд 1809 бүртгэгдэж, 713 нэгж буюу 65.1%-иар өсөж, 2020 онд 768 нэгж буюу 42.5%-иар, 2021 онд 736 бүртгэгдэж, 305 нэгж буюу 29.3%-аар тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна.¹⁴ Үүнийг хүснэгтээр үзүүлбэл:

Хүснэгт №1

⁹ Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. 2018. №3. Б.Баяндүүрэн. “Гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлого: өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн нөхцөл байдал, урьдчилан сэргийлэх асуудал”

¹⁰ Төрийн мэдээлэл. 2004. №23. Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль

¹¹ Police.gov.mn

¹² <https://www.presscenter.mn/Niigem/niigmiin-medee/engiin-medleg-8>

¹³ Г.Оюунболд. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. УБ.2018. 11 дэх тал

¹⁴ <https://police.gov.mn>. ЦЕГ-ын статистик тоо мэдээнээс хэсэгчилэн авав.

№	Гэмт хэрэг	2018	2019	Нэгж	Өсөлт, бууралт	2019	2020	Нэгж	Өсөлт, бууралт	2020	2021	Нэгж	Өсөлт, бууралт
1.	Алдаатай гүйгээ, андуурагдсан илгээмж, гээгдэл эд хөрөнгө, алдуул мал завших 17.5	1160	978	182	-15.7	978	504	-474	-33.8	504	598	+ 94	+ 17.4
2.	Мал хулгайлах 17.12	1096	1809	713	+65.1	1809	1041	-768	-42.5	1041	736	-305	-29.3

Дээрх статистик тоон мэдээнээс үзэхэд, мал хулгайлах гэмт хэрэг буурсан үзүүлэлттэй байгаа боловч таслан зогсоогдохгүй байгаа нь тулгамдсан асуудал болоод байна.

Малын тоо толгой өсөж, бэлчээрийн болон цаг агаарын байдлаас шалтгаалсан малчдын шилжилт хөдөлгөөн, отор нүүдэл ихэссэн, мах, малын гаралтай түүхий эдийн зах зээл өргөжиж, мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо олширч, гэмт хэргийн гаралт өмнөх жилүүдээс нэмэгдэх, эрүүгийн нөхцөл байдал хүндэрч болзошгүй байна.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны ажлын хэсэг дараах концепцийг баримталжээ. Тухайлбал,

- Шийдвэрлэхэд байнга бэрхшээл учруулж байдаг хулгайлах, дээрэмдэх, булаах зэрэг өдөр тутам гарч буй, хуулийн байгууллагын үйл ажиллагаа, ажлын ачаалалд нөлөөлж байдаг гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийг хоёрдмол утгагүй, нарийвчлан, илүү тодорхой байдлаар хуулийн төсөлд тусгана.
- Хуулийн төсөл боловсруулахдаа гэмт хэргийг зүйлчлэхэд хүндрэл учрахгүй байхад анхаарч ижил төрлийн харилцааг хамгаалсан, гэмт хэрэгт тооцож, ял оногдуулахаар заасан хэм хэмжээний давхардлыг арилгана.¹⁵

Дээрх үзэл баримтлалын дагуу 2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй холбоотой зарчмын шинжтэй дараах өөрчлөлт оржээ. Үүнд:

- Хулгайлах гэмт хэргийг шинээр томъёолохдоо хохирлын хэмжээ шаардаагүй;
- Мал хулгайлах гэмт хэргийг бусдын /өмч/ эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэргээс тусгай зүйлд хуульчлан заан тусгаарлаж өгсөн.¹⁶

2002 оны Эрүүгийн хуульд мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах ял нь сонгох шийтгэлүүдтэй байсан ба 2020 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдрийн Эрүүгийн хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр “Бусдын малыг хулгайлсан бол зургаан сараас таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл

¹⁵ Хууль зүйн яам. Эрүүгийн хуулийн төсөл. УБ., 2015., 12 дахь тал

¹⁶ Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. 2018. №3. Б.Баяндүүрэн. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлого: өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн нөхцөл байдал, урьдчилан сэргийлэх асуудал

зургаан сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Мөн хүндрүүлэх нөхцөл байдлуудыг зааж өгсөн ба уг гэмт хэргийг олон тооны мал хулгайлж, бүлэглэж, улсын хилээр нэвтрүүлж, машин механизм ашиглаж, ноцтой хохирол, хор уршиг учруулж, гойд ашиг шимт малыг хулгайлж үйлдсэн бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар, байнга үйлдэж амьдралын эх үүсвэр болгосон, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар тус тус хорих ял шийтгэхээр хуульчилж өгчээ.

Мал хулгайлсан бол тоо харгалзахгүйгээр хорих ял эдлүүлэх, зохион байгуулалттай бүлэглэн болон давтан үйлдвэл 5-12 жилийн хорих ял ногдуулах, мал хулгайлах гэмт хэрэгт ашигласан техник, тоног төхөөрөмжийг улсын орлого болгон хурааж авах¹⁷-аар шинэ хуульд заажээ. Түүнчлэн, малаа хулгайд алдсан малчин хуучин эрүүгийн хуулиар эдийн засгийн хохирол буюу хулгайд алдсан малаа мэргэшсэн аж ахуйн нэгж (үнэлгээний компани)-ээр үнэлүүлж байсан бол шинэ хуулиар малчин өөрөө малаа үнэлэх боломжтой болжээ. Мөн Эрүүгийн хуулиар одоо малын хулгайн хөнгөн нөхцөл гэж байгаа бөгөөд энэ нь хорих ялаас чөлөөлөхгүй. Мөн малчин бусдын малыг хулгайч нарын гарт хүргэж өгвөл малын хулгайн зохион байгуулалттай гэмт хэргийн оролцогч болж хувирах бөгөөд энэ гэмт хэргийн оролцогч хорих ялаас гадуур үлдэх боломжгүй байх зохицуулалтыг тусгажээ.

Эрүүгийн хууль 2017 оны 7 дугаар сарын 1-нээс мөрдөж эхэлснээс хойш авч үзэхэд, малын хулгайч нарын малчдад учруулсан хохирол тогтмол өссөн байна.

Эрүүгийн болон Зөрчлийн хуулиас гадна Мал, амьтны эрүүл мэндийн тухай хууль, Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль зэрэг хуулиар малын шилжилт хөдөлгөөний хяналт, малын бүртгэл, им тамга, малын индексжүүлсэн бүртгэл, мал, махны гарал үүслийн гэрчилгээ зэрэг захиргааны хяналт, зохицуулалтын шинжтэй хуулийн зохицуулалтууд хэрэгжиж байна. Гэсэн ч мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралтыг бууруулахад дорвитой нөлөө үзүүлэхгүй байна. Энэ төрлийн гэмт хэргийн гаралт жил бүр тасралтгүй өссөөр байна.¹⁸

Монгол Улс нийт малын тоо 2021 оны байдлаар 67.343.759 мал тоологдсон бөгөөд үүнээс адуу 432.444, үхэр 5.022.225, тэмээ 454.038, хонь 31.086.963, ямаа 26.456.089¹⁹ байна.

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн мал хулгайлах гэмт хэргийн 90 гаруй хувь нь хөдөө орон нутагт, 10 орчим хувь нь нийслэлд бүртгэгдсэн бөгөөд мал, мах, малын гаралтай түүхий эдийн үйлдвэрлэл, худалдаа хяналтгүй болсон нь мал хулгайлах гэмт хэрэг өсөхөд нөлөөлж байгаа²⁰ талаар иргэд ярьж байна.

Мал хулгайлах гэмт хэргийн 89.1 хувь нь орон нутагт үйлдэгдсэн бөгөөд орон нутагт үйлдэгдсэн хулгайлах гэмт хэргийн 24.3 хувийг мал хулгайлах гэмт хэрэг эзэлж байна.

Энэ төрлийн гэмт хэрэг ажлын өдрүүдэд, хөдөө хээр, малын бэлчээрт голдуу шөнийн цагаар үйлдэгдсэн нь малчдын малаа хараа хяналтгүй, хариулгагүй олон хоногоор орхиж байгаа нь гэмт хэргийн шалтгаан болж байна.

Мал хулгайлах гэмт хэрэгт хамгийн их нөлөөлж байгаа үзүүлэлт нь экспортын махны хэмжээ маш хүчтэй шууд хамааралтай байсан бол дотоодын мал аж ахуйн салбарын нийт үйлдвэрлэлтэй урвуу хамааралтай байна.

2018 онд мах экспортлох тусгай зөвшөөрөлтэй 34 аж ахуйн нэгж, нийт 357.3 тэрбум төгрөгийн үнийн дүнтэй 145.106 тонн махыг экспортолсон дүн мэдээ гаргасан

¹⁷ Төрийн мэдээлэл. 2016. №07. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль

¹⁸ <https://vip76.mn/content/65745>

¹⁹ https://www.1212.mn/stat.aspx?LIST_ID=976_L10_1

²⁰ <http://urgudul.parliament.mn/content?id=334#.Yqigil3ZBy1s>

байна.²¹ Нийслэл хотын хэмжээнд их хэмжээгээр мах бэлтгэн хадгалж байгаа Сонгинохайрхан, Баянгол, Баянзүрх, Налайх дүүргийн нутаг дэвсгэрт байрлах агуулах, зоорь объектуудыг шалгахад нийт 14 аж ахуйн нэгжийн агуулахад 19 компани, БНХАУ-ын 10 иргэний нийт 2.300.3 тонн мах байгаагаас адуу 819 тн, үхэр 746.1 тн, хонь 257 тн, ямаа 389.3 тн, боловсруулсан бүтээгдэхүүн 9.2 тонн, дайвар бүтээгдэхүүн 83.2 тонн байна.²²

Хадгалсан махны 80 орчим хувь нь БНХАУ-ын иргэдийн худалдан авсан мах эзэлж байна. Дээрх шалгалтын дүнгээс харахад бэлтгэн нийлүүлэгдэж байгаа махны 60-80 орчим хувийг БНХАУ-ын иргэд бэлэн мөнгөөр худалдан авч тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгжүүдийн нэрээр экспортод гаргаж байгаа тогтоогдсон байна.

Махны үйлдвэрлэл, худалдаанд тавих хяналт сул байгаа, нөгөө талаараа экспортод малын мах их хэмжээгээр бэлтгэн нийлүүлж байгаа нь мал хулгайлах гэмт хэргийн өсөлтөд нөлөөлж байна. Түүнчлэн, нийгэм, эдийн засгийн бодлого шийдвэр, ажилгүйдэл, ядуурал ихсэж, иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур байгаатай холбоотойгоор иргэд мал хулгайлах явдал буурахгүй байх нэг шалтгаан болж байна.

Баян-Өлгий аймгийн хэмжээнд бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг болон мал хулгайлах гэмт хэргийг сүүлийн 5 жилийн байдлаар хэсэгчилсэн судалгаагаар хэргийн гаралтыг судалж үзэхэд, 2017 өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 101 бүртгэгдсэн бөгөөд үүний 17 буюу 16.8 хувь нь мал хулгайлах гэмт хэрэг, 2018 онд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 131 бүртгэгдсэн бөгөөд үүний 23 буюу 17.5 хувь нь мал хулгайлах гэмт хэрэг, 2019 онд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 139 бүртгэгдсэн бөгөөд үүний 13 буюу 9.3 хувь нь мал хулгайлах гэмт хэрэг, 2020 онд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 135 бүртгэгдсэн бөгөөд үүний 27 буюу 20 хувь нь мал хулгайлах гэмт хэрэг, 2021 онд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 93 бүртгэгдсэн бөгөөд үүний 21 буюу 22.5 хувийг нь мал хулгайлах төрлийн гэмт хэрэг тус тус эзэлж байна.²³ Үүнийг графикаар үзүүлбэл:

График №1

Тус аймагт бүртгэгдсэн мал хулгайлах гэмт хэргийн өсөлтийн динамикийг авч үзвэл, 2018 онд 6 нэгжээр өссөн боловч 2019 онд 10 нэгжээр буурсан боловч 2020 онд 6 нэгжээр буцаад өссөн. Харин 2021 онд 6 нэгжээр буурсан байна. Гэвч мал хулгайлах гэмт хэргийн өсөлт, бууралт тухайн онд гарсан өмчлөх эрхийн гэмт хэрэгт эзлэх хувь хэмжээнээс үзэхэд, 2021 онд хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна.

²¹ Цагдаагийн байгууллагаас 2019 оны 01 дүгээр сард зохион байгуулсан хэсэгчилсэн арга хэмжээний тайлангаас хэсэгчилэн авав.

²² <https://information.police.gov.mn>.

²³ Баян-Өлгий аймгийн Цагдаагийн газрын 2018-2021 оны статистик тоо мэдээнээс хэсэгчилэн авав.

Дээрх тоо мэдээнээс үзэхэд, аймгийн хэмжээнд үйлдэгдэж байгаа мал хулгайлах гэмт хэрэг тогтвортой буурахгүй байгаа бөгөөд аймгийн хэмжээнд мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй ажлын арга барил хуучирсан, зохион байгуулж буй ажил, арга хэмжээ оновчгүй байна гэж дүгнэхэд хүрч байна.

Энэ нь талаараа мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн байгууллагын хүч хэрэгсэл дутмаг, шаардлагатай төсөв хөрөнгө хүрэлцэхгүй байгаатай салшгүй холбоотой болж байна. Нөгөө талаараа иргэдийн хараа хяналт сул, малаа хариулгагүй орхих явдал түгээмэл байгаатай шууд холбоотой.

Орон нутагт мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр ажиллаж байгаа алба хаагчдад учирдаг хамгийн хүндрэлтэй зүйл нь машин техник, бензин тосны асуудал байдаг байна.

Цагдаагийн алба хаагч мал хулгайлах гэмт хэргийг илрүүлж, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг тогтоож, прокурор, шүүхийн байгууллагад шилжүүлдэг ч тус байгууллагаас гэмт этгээдийг баривчлах, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авдаггүй, хангалттай нотлох баримт, үндэслэл байсан гадуур шалгаж, улмаар гэмт этгээдэд шүүхээс хөнгөн ял оногдуулж байгаа нь малын хулгайч нарт ял завших, цаашлаад дахин гэмт хэрэг үйлдэх бололцоог олгож байна.²⁴

Хүн ам ихтэй, зам дагасан, зах зээлд ойрхон, отор нүүдэл ихтэй аймгуудад энэ төрлийн гэмт хэрэг илүүтэй бүртгэгдэхийн зэрэгцээ тухайн орон нутгийн удирдлагаас мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй чиглэлээр бодлого боловсруулж, санаачлагатай ажилладаггүй, цагдаагийн байгууллагатай хамтрах, тэдэнд дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх ажил хангалтгүй, нэгдсэн арга хэмжээ, аяны үеэр бага хэмжээний бензин өгсөн төдийгөөр өнгөрөөдөг, бод малын үнэлгээг тогтоох шаардлагатай үед /хурдан морьт гм/ үнэлгээ хийх эрхтэй компани аймаг бүрт байхгүй, 1 бод малын үнэлгээ гаргахад 35.000-50.000 төгрөгийн зардал гардаг зэрэг хүндрэл алба хаагчдад учирдаг байна.

Мөн орон нутгийн цагдаагийн байгууллагын хөдөө сумдад ажиллаж байгаа алба хаагчдад уналга, тээврийн хэрэгсэл дутагдалтай байна. Аймгийн хэмжээнд 2-3 сумын цагдаагийн хэсэгт хуучин авто машинтай, 4-5 сумын цагдаагийн алба хаагч автомашин, мотоцикл байхгүй байгаа нь хурдан унаатай, зэвсэглэсэн, бүлэг зохион байгуулалттай хулгайч нарыг цаг алдалгүй илрүүлэх, баривчилахад хүндрэл учруулж байна. Мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэгчид 2-3 автомашинтай, жижиг тэргээр түрүүлэн явж цагдаагийн болон бусад хяналтын постын байршлыг урьдчилан тогтоож, хулгайн мал тээвэрлэн яваа авто машиныг хяналтын цэгийг тойруулан алсуур нэвтрүүлдэг, зарим газруудад зоорь ухаж нуун далдалдаг байна.²⁵

Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд дараах хүчин зүйл сөргөөр нөлөөлж байна. Үүнд:

- Мал хулгайлах гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлоо ямар журмаар нэхэмжлэхээ мэддэггүй;
- Санхүүгийн боломж муугаас тэмдэгтийн хураамж төлж чадахгүй учир нэхэмжлэл гаргаж чаддаггүй;
- Хохирсон боловч хохирол учруулсан этгээдийг танихгүй, мэдэхгүйн улмаас хохирлоо нэхэмжилж чаддаггүй;
- Малч иргэд өөрсдийн хайхрамжгүй, хэнэггүй зангаасаа болж цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэлгүй орхих зэрэг болно.

²⁴ <https://information.police.gov.mn>

²⁵ <https://information.police.gov.mn>

Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх ажлын хүрээнд дараах ажил, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлбэл зохих үр дүнгээ өгнө гэж үзэж байна. Тухайлбал,

- Төв сууринд чиглэсэн замд цагдаагийн пост шинээр бий болгож хяналтыг чангатгах;
- Хөдөлгөөнт, хүч нэмэгдүүлсэн постыг ажиллуулах;
- Мал махны бөөний худалдааны газруудад цагдаагийн хэсэг, төлөөлөгчийг ажиллуулах;
- “Хүчит шонхор”, “Эмээлт”, “Хархорин”, “Цайз” зэрэг махны худалдааны томоохон цэгүүдийг камержуулан цагдаагийн давхар хяналт тогтоох;
- Мал махны худалдаа эрхлэгчдийг бүртгэлжүүлэн нүдэнд ил харагдахуйц таних тэмдэгтэй болгох;²⁶
- Мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялыг тэнссэн, хорих ялаас хугацааны өмнө суллагдаж хяналт тогтоосон этгээдүүдэд тавих цагдаагийн байгууллагын хяналтыг чангатгах, ажлыг тогтмолжуулах;
- Тээврийн хэрэгслээр болон малыг хөлөөр нь оруулж ирж байгаа нөхцөлд хийх үзлэг шалгалтыг сайжруулах;
- Гэмт хэрэг үйлдэгчдийн талаар шуурхай мэдээлэл солилцдог болох;
- Хулгайлах гэмт хэргийн зохион байгуулалттай бүлэглэл, сүлжээг илрүүлэхэд цагдаагийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг сайжруулах;
- Мал хулгайлах гэмт хэргийн талаарх мэдээллийн нууцыг хадгалж, үнэн бодитой мэдээллийг үнэлгээтэй болгох, мэдээлэгчтэй харилцан тохиролцох талаар хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэн, түүнд зарцуулагдах мөнгөн хөрөнгийн санг бүрдүүлэх ажлыг Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сантай уялдуулан зохион байгуулах хэрэгтэй байна.

Ялангуяа аймаг, сумдаас төв рүү чиглэсэн зам дагуух цагдаагийн хяналтын цэгүүдийг байгуулж, түүнд шаардлагатай төсөв, санхүүгийн асуудлыг тухайн орон нутгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сангаас гаргаж, ажлыг нь тогтмолжуулах нь үр дүнтэй гарна гэж үзэж байна. Түүнчлэн, цагдаагийн байгууллагаас малчин иргэдтэй хамтран ажиллах ажлынхаа арга барилыг сайжруулж, тэдний үүрэг оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр дараах чиглэлээр ажил, зохион байгуулбал зохих үр дүн гарна гэж үзэж байна. Тухайлбал,

- Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг малчдаас өөрөөс нь эхлэх, сонор сэрэмжийг дээшлүүлэх талаар яриа, таниулга эрчимтэй явуулах;
- Малаа байнгын хариулга, маллагаа, шөнийн манаатай болгох бүлэг, нөхөрлөл байгуулах, сайн дурын хөдөлгөөнийг өрнүүлэх ажлыг дэмжих;
- Малын урамшуулалтай эргүүл, харуул ажиллуулж, шаардагдах хөрөнгийг малчдын бүлгэмээс гаргах;
- Шилмэл омгийн, хурдан удмын, гойд ашиг шимтэй малаа зурагжуулах, бүртгэлийн карттай болгох;
- Малд GPS системийг суулгах ажлыг эрчимжүүлбэл үр дүн гарна гэж үзэж байна.

Дүгнэлт

Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил, арга хэмжээг Баян-Өлгий аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж байгаа боловч төсөв санхүүгийн хүндрэлтэй байдал, иргэдийн идэвхи санаачлага сул байгаагаас үүдэлтэйгээр хүссэн үр дүнд хүрэхгүй байна.

²⁶ <http://103.17.108.224/blog/ME/2426>

Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.4 дэх хэсэгт “Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаар үр дүнтэй ажиллаж байгаа малчид, мал бүхий иргэдийн бүлгийг холбооны болон бусад техник хэрэгслээр хангахад төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ”²⁷ гэж заасан бөгөөд шаардлагатай зардлыг мал бүхий иргэдээс, орон нутгийн хөгжлийн сан болон төрийн бус байгууллагаас төсөл, санхүүжилт хэлбэрээр гаргуулж дээр дурдсан ажлыг санхүүжүүлэх замаар хэрэгжүүлбэл мал хулгайлах гэмт хэрэг буурч, гэмт хэргийн илрүүлэлтэд эерэгээр нөлөөлнө гэж үзэж байна.

Санал

Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх үүднээс судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Малыг бүртгэлжүүлэх нэгдсэн системтэй болох;
- Малын гарал үүслийн гэрчилгээг QR кодтой болгох замаар хяналтын механизмыг боловсронгуй болгох ажлыг эхлүүлэх;
- Шилмэл омгийн, хурдан удмын, гойд ашиг шимтэй малаа зурагжуулах, бүртгэлжүүлэх;
- Мал махны бөөний худалдааны газруудад цагдаагийн хэсэг, төлөөлөгчийг ажиллуулах;
- “Хүчит шонхор”, “Эмээлт”, “Хархорин”, “Цайз” зэрэг махны худалдааны томоохон цэгийг камержуулан цагдаагийн давхар хяналт тогтоох-зэрэг болно.

Ашигласан материал

Монгол Улсын хууль тогтоомж:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль.
- Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль.

Ном, сурах бичиг, гарын авлага:

- Ж.Болдбаатар. Эрүүгийн эрх зүй /Ерөнхий ба тусгай анги/. УБ. 2016.
- С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги. УБ., 2018
- Г.Оюунболд. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. УБ.2018.
- С.Нарангэрэл. Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг. УБ. 2021.

Тайлан мэдээ:

- ЦЕГ-ын 2018-2021 оны статистик мэдээ
- Баян-Өлгий аймгийн 2018-2021 оны тайлан мэдээ

Цахим эх сурвалж

- <https://www.google.mn>
- <http://legalinfo.mn/>
- <https://system.police.gov>
- <https://police.gov.mn>
- <http://criminology.mn>
- <https://www.1212.mn>
- <http://urgudul.parliament.mn>
- <https://information.police.gov.mn>

²⁷ Төрийн мэдээлэл. 2004. №23. Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль